

HROU K TANCU

ÚVOD DO KONŠTRUKTÍVNEJ PEDAGOGIKY ĽUDOVÉHO TANCA

NÁRODNÉ
OSVETOVÉ
CENTRUM

METODICKÉ LISTY

Mgr. art. Lenka Šútorová-Konečná, ArtD.

Nácvik rotačných princípov prostredníctvom detských hier. Kristínka a Alžbetka Konečné.
Foto: L. Konečná, 2020.

METODICKÉ LISTY

HROU K TANCU

ÚVOD DO KONŠTRUKTÍVNEJ PEDAGOGIKY ĽUDOVÉHO TANCA

PREDNÁŠKA O AKTUÁLNYCH METÓDACH
VÝUČBY ĽUDOVÉHO TANCA
JE URČENÁ NAJMÄ PEDAGÓGOM
A VEDÚCIM DETSKÝCH
FOLKLÓRNYCH KOLEKTÍVOV.
PREDSTAVUJE NOVÉ METÓDY VZDELÁVANIA
V OBLASTI PEDAGOGIKY ĽUDOVÉHO TANCA,
KTORÉ SÚ ZALOŽENÉ NA PRINCÍPOCH
KONŠTRUKTÍVNEJ TANEČNEJ PEDAGOGIKY
PÉTERA LÉVAIA, DRAMAPEDAGOGIKY
KATALIN MIZERÁKOVEJ A ROZVÍJANÉ
V PEDAGOGICKEJ PRAXI LEKTORKY.
METÓDY VYUČOVANIA SÚ
KONCIPOVANÉ TAK, ABY VIEDLI
TANEČNÍKOV K VEDOMÉMU POHYBU
S POCITOM RADOSTI PRI REŠPEKTOVANÍ
ZÁKLADNÝCH PRINCÍPOV
ĽUDOVÉHO TANCA.

Autorka textu:

Mgr. art. Lenka Šútorová-Konečná, ArtD.

VZDELÁVANIE V OBLASTI PEDAGOGIKY ĽUDOVÉHO TANCA

Prínos celoživotného vzdelávania v oblasti pedagogiky, nevynímajúc pedagogiku ľudového tanca, je dlhodobou preukázaný. Ako pedagogičke vo folklórnych kolektívoch s vyše 25-ročnou praxou sa mi viackrát potvrdilo, že vnímavý pedagóg sa môže vždy niečo nové naučiť pozorovaním iných pedagógov a štúdiom nových poznatkov.

Keď som mala možnosť oboznámiť sa aj s metodikou konštruktívnej pedagogiky a vyskúšala som ju vo vlastnej praxi s deťmi, objavila som systém, ktorý ponúka veľa možností, pokiaľ je pedagóg kreatívny. A práve kreativita a vzdelanie sú základnými predpokladmi na kvalitnú výučbu. Tento systém prináša v súčasnej zmenenej dobe rýchlejšie výsledky na rozdiel od starších metód. Tie v minulosti fungovali pomerne dobre, ale dnes je situácia vo vyučovacom procese podstatne iná.

V nasledujúcich statiach načrtujeme okruhy z pedagogiky tanca, v ktorých by mal mať každý pedagóg vo folklórnom kolektíve aspoň základný prehľad. Konkrétnejšie sa budeme venovať práve výchove a vzdelávaniu mladšej detskej kategórie – deťom mladšieho školského veku. Systém a informácie možno využiť aj v staršom školskom veku a takisto pre dospelých, ktorí sa stretávajú s tými istými problémami pri výučbe, pokiaľ sa s tancom stretli prvýkrát.

Informáciám z metodiky vyučovania tanca však budú predchádzať základné informácie z oblastí, ktoré s ľudovým tancom úzko súvisia. Hoci by sa dalo vyučovať ľudový tanec aj bez komplexnejších vedomostí a mnohí pedagógovia tak prirodzene začínali (ako starší tanečníci či pomocníci v súbore), je evidentné, že ak chce pedagóg kvalitne pripravovať žiakov, tieto základné komplexné informácie musia predchádzať samotnej výučbe. Keď pedagóg nemá hlbší vedomostný základ a vychádza len zo svojej vlastnej tanečnej praxe, je cesta ku kvalitnému výsledku oveľa dlhšia.

VÝUČBA ĽUDOVÉHO TANCA

Pri vyučovaní ľudového tanca je potrebné si uvedomiť, že učenie tanca v minulosti prebiehalo inak ako v súčasnosti. Výrazná zmena nastala v polovici 20. storočia, keď postupne začali vznikať folklórne kolektívy na celom Slovensku a radikálne sa menil spôsob života spoločnosti. Učenie tancovať sa postupne prenieslo z prirodzeného prostredia do prostredia folklórnych kolektívov. Stáročia udržiavaný spôsob prirodzeného učenia od narodenia postupne takmer zanikol a hlavným sprostredkovateľom sa stali taneční pedagógovia.

Učenie tancov v minulosti

- učenie prirodzeným spôsobom vo folklórnom prostredí odpozorovaním spoločnosti
- zábavná a obradová funkcia tanca
- dominantné voľné tancovanie

V prirodzenom prostredí sa deti od svojho malého veku stretávali s tancom pri rôznych príležitostiach, kde mohli byť prítomné – najmä na svadbách a rodinných príležitostiach.

Pri týchto príležitostiach vnímali to, ako sa starší členovia rodiny zabávajú, prirodzene odpozorovali a nasávali všetko, čo s tancom súviselo. Vnímali, že tanec má rôzne funkcie pri rôznych príležitostiach, ktorých boli svedkami. Prirodzene videli, že sa ľudia v rámci týchto príležitostí tancom zabávajú, ale vnímali ho aj ako obradovú záležitosť v rámci celého kalendárneho cyklu. Hoci tieto skúsenosti nijakým spôsobom nepotrebovali pomenovať, informácie vnímali celým svojím bytím. Na základe nich boli potom ovplyvnené všetky ich ďalšie tanečné kroky.

Základný rozvoj zručností a predpokladov pre schopnosť tancovať nastával už v ranom detstve. Dieťa sa s pohybom prirodzene stretávalo od maličkého veku batolať a prostredníctvom matky – jej uspa-

vaniak, riekaniak a hier s malým dieťaťom. Tie rozvíjali jeho základné temporytmické vnímanie a motoriku. Keď už bolo dieťa staršie, približne od 3-4 rokov trávilo čas v skupinke detí rovnako vo vidieckom i mestskom prostredí. Spoločne so súrodencami a s rovesníkmi sa hrali a zabávali predovšetkým v exteriéri – na lúkach či na dvoroch. Tu sa prostredníctvom hier stretávali s ďalšími činnosťami, ktoré rozvíjali schopnosti tancovať. Neskôr, aj popri povinnostiach, ktoré mali deti v rámci domácností, si krátili čas rôznymi hrami. Tie väčšinou mali aj pohybový základ, ktorý bol veľmi dôležitý pre ďalšie tancovanie. Pri domácich pracovných povinnostiach taktiež získavali silu potrebnú na tanec. Tieto prirodzené situácie ich rozvíjali aj zo stránky intonačnej a temporytmickej, lebo deti nemali žiaden iný hudobný sprievod. Využívali len vlastný spev a vlastné riekanky, na ktoré si určitým spôsobom pohyb vytvárali. Tak sa im postupne kodovali určité pohybové štruktúry.

Tanečná zábava v kultúrnom dome v obci Rudník pri Myjave, 60. – 70. roky 20. storočia.

Učenie tancov od 2. polovice 20. storočia do súčasnosti

- učenie vo folklórnych kolektívoch v prostredí scénického folklorizmu prostredníctvom pedagóga
- prezentačná funkcia na scéne pre divákov
- tancovanie choreografií

Iná situácia nastala v druhej polovici 20. storočia, keď po 2. svetovej vojne prišli výrazné celosvetové zmeny. V období na sklonku 20. storočia začal aj rodinný život na Slovensku fungovať iným spôsobom. Oproti minulosti sa matky s deťmi zabávali v oveľa v menšej miere, a tak ich už menej formovali v ich hudobno-tanečnom rozvoji. Do istej miery prirodzene preberali úlohu takejto výchovy školské zariadenia (škôlky a niekde aj školy). V školskom veku to boli predovšetkým detské folklórne kolektívy, ktoré v tomto období začali vo veľkej miere vznikať.

Ľudový tanec a detské hry, ktoré sa tu deti učili, už neboli prioritne využí-

vané na funkcie, ako mali v minulosti (zábavné a obradové). Nastala tu radikálna zmena v spôsobe učenia, ktoré smerovalo už u malých detí k prezentácii tanca a hier pre divákov. Deti do folklórneho kolektívu prichádzali hlavne s cieľom prezentovať tanečné tradície, ktoré sa tu naučili, na scéne. S tým súvisela aj príprava a nácvik choreografií na vystúpenia. Celá výučba musela smerovať k tomu, aby sa dieťa naučilo v rámci výchovno-vzdelávacieho procesu určitú choreografiu, v ktorej následne vystupovalo na scéne.

Uvedomenie si týchto dvoch spôsobov učenia tanca je základ k poznaniu a rozlišovaniu prístupu k výučbe tanečných tradícií v súčasnosti. Dnes máme úplne zmenenú situáciu, keď sa eliminovali aj torzá tradičného spôsobu života z minulosti. Pôvodné funkcie ľudového tanca z minulosti sa úplne vytratili a v súčasnosti nadobudli nové formy. Koncom 20. storočia ľudový tanec ostal prioritne v prezentačnej forme v prostredí folklórnych kolektívov v rámci folklorizmu a jeho pôvodné funkcie prebralo folklórne hnutie.

Učenie ľudového tanca počas tanečnej dielne Centra tradičnej kultúry v Myjave, KD Samka Dudíka Myjava, 2020.

OBSAH VYUČOVANIA

Tanečné tradície

- tanec ako súčasť života v minulosti, súčasť kultúrneho dedičstva
- funkcia, vývoj v priebehu času a premeny tanca počas histórie
- vplyvy na vývoj tancov: historické udalosti, poloha regiónu, osídlenie územia, kolonizácie, náboženstvo atď.
- vývoj tanečných typov so súčasným zachovaním archaických foriem, pribúdanie nových módných vrstiev a zanikanie starších foriem

Keďže v súčasnosti už deti nemajú možnosť vidieť staršie formy ľudového tanca, je pri jeho výučbe veľmi vhodné podať žiakom – interpretom – aspoň základné informácie, ktoré s tancom v minulosti súviseli. V spojitosti s výučbou konkrétnych tanečných motívov, väzieb i výslednej formy tanca by sa mali zároveň dozvedieť ďalšie informácie, ktoré boli pre tanečníkov v minulosti jasné a prirodzené.

V prvom rade si pedagóg musí uvedomiť, že tanec v minulosti bol úplne prirodzenou súčasťou života a z dnešného pohľadu je tiež súčasťou nášho kultúrneho dedičstva. V takomto zmysle treba k nemu aj pristupovať. Dalo by sa povedať, že je to tanec ako hociktorý iný, a mohli by sme tak pri výučbe s ním narábať. No keďže ľudový tanec patrí medzi prejavy tradičnej kultúry, ktoré sa stáročia kodovali a prenášali cez jednotlivé generácie až do

20. storočia, prioritná úloha pre pedagóga najmä v detskom folklórnom súbore by mala byť naučiť deti, ako naše tanečné tradície vyzerali. Poukázať aj na to, že sa postupne určitým spôsobom vyvíjali, ale základné princípy si v prirodzenom prostredí zachovávali až do 20. storočia.

Je dôležité žiakom vysvetliť, že na vývoj tanca vplývali rôzne historické udalosti, poloha regiónu a rôzne ďalšie vplyvy (kolonizácie, náboženstvo), ktoré potom od najstaršieho obdobia až do 20. storočia určitým spôsobom formovali ľudový tanec. Na základe toho sa postupne vyvíjali jednotlivé formy a typy tancov. Pre pedagóga je dôležité mať aspoň základný prehľad o historickom vývoji tanca.

- TANCE STARÉHO ŠTÝLU – najstaršie formy tancov od osídlenia do 18. storočia
- TANCE NOVÉHO ŠTÝLU – tance novouhorského štýlu (18. – 19. storočia)
- FOLKLORIZOVANÉ SPOLOČENSKÉ TANCE – mladšie tance (kon. 19. – 20. storočia)

Základné informácie by mal od pedagóga získať každý tanečník už v detskom veku. Primeranou formou k schopnostiam vnímania by sa mali deti dozvedieť informácie o existencii rôznych typov tancov, ktoré boli súčasťou tanečného repertoáru – o tancoch starého štýlu, o postupnom rozšírení tancov nového (novouhorskeho) štýlu až po folklorizované spoločenské tance, ktoré sa rozšírili na konci 19. a v priebehu 1. polovice 20. storočia.

TANCE STARÉHO ŠTÝLU zahŕňali najstaršie formy tancov, ktoré boli nosnou časťou tanečného repertoáru od osídlenia jednotlivých území približne do 18. storočia, keď postupne z južnejších oblastí vtedajšieho Uhorska začali prenikať novšie módnejšie tance.

TANCE NOVÉHO ŠTÝLU predstavovali najmä verbunky a čardáše. Verbunky sa postupne na naše územie dostávali v priebehu 18. storočia vplyvom nového spôsobu najímania do uhorskej armády, ktoré sa začalo uplatňovať po uznesení uhorského snemu o zavedení stáleho vojska v roku 1715. Čardáš sa šírila najmä v priebehu 19. storočia v časoch postupného národného obrodzenia ako národný tanec uhorského meštianstva. Koncom 19. a začiatkom 20. storočia tvorili verbunky a čardáše najmä v južnejších oblastiach Slovenska nosnú časť tanečného repertoáru.

FOLKLORIZOVANÉ SPOLOČENSKÉ TANCE do tanečného repertoáru prenikali postupne koncom 19. a začiatkom 20. storočia pod vplyvom národného obrodzenia v jednotlivých okolitých štátoch. Do ľudových vrstiev prenikali z dvorského a meštianskeho prostredia, kde napokon zľudovali – folklorizovali. Tak sa u nás rozšírili viaceré národné tance – česká polka, rakúsky valčík, poľská mazúrka, škótsky sotiš (sotyš/šotyš/sotyš) a neskôr aj iné módne tance.

V priebehu histórie jednotlivé typy tancov pribúdali ako nové módne vrstvy a postupne vytlačili staršie formy, ktoré po-

stupne zanikali. Niektoré najarchaickejšie typy tancov však pretrvali až do 20. storočia najmä vďaka svojej väzbe na obrady životného a kalendárneho cyklu. Spočiatku sa tieto zmeny diali pomalšie, neskôr však rýchlejšie najmä v rámci zmenených spoločenských pomerov.

Pre deti od veku 8 – 10 rokov sú to informácie, ktoré sú pre ne pri výučbe zaujímavé a na druhej strane veľmi podstatné, aby už dieťa chápalo, že tanec prechádzal určitým vývojom, kým sa dostal k najmladším typom tancov. Deti to veľmi dobre prijímajú, ak sa im informácie podajú vhodným spôsobom.

TANEČNÝ REPERTOÁR

Tanečný pedagóg má prvoradú úlohu – je hlavným sprostredkovateľom informácií o tanečnej kultúre a pre dieťa je najväčšou osobnosťou, ktorá ho niečo učí. Aké informácie mu o tanečných tradíciách odovzdá, s takými vyhodí dieťa následne ide do ďalšieho života a postupne si informácie doplní. Preto by sa mal tanečný pedagóg orientovať aspoň v základných oblastiach z typológie a historického vývinu ľudového tanca.

Tance starého štýlu:

- **Kruhové tance:**
kolesá
- **Reťazovité tance:**
chorovody
- **Mládenecké tance:**
sólové, kruhové, radové

- **Pastierske tance:**
odzemok, tance šikovnosti
- **Skočné tance:**
osebe, goralski a i.
- **Krúživé tance:**
v miernom tempe, v rýchlom tempe, dvojtempové

Tance nového (novouhorskeho) štýlu:

- **Krúživé tance:**
čardáš – pomalý a rýchly
- **Mužské tance:**
verbunk

Folklorizované spoločenské tance:

- **Základné folklorizované spoločenské tance:**
polka, valčík, mazúrka, sotiš, tango
- **Strofické tance:**
hrozená, pleskaná, kadlecká, židovská, kalamajka, neborácka, čerešničky a i.

Pre pedagóga sú to dôležité poznatky, lebo každá tanečná vrstva mala určité špecifiká, na základe ktorých tanečný pedagóg tvorí metodiku výučby. V rámci nej nastavuje, ako bude postupne učiť jednotlivé zložky tanca, ktoré ku konkrétnym typom tancov potrebuje dieťa vedieť. Preto je dobré si tieto skutočnosti uvedomiť ešte pred samotnou výučbou a mať prehľad v rozličných i spoločných znakoch pri jednotlivých typoch tancov.

PEDAGÓG ĽUDOVÉHO TANCA

Pedagóg ľudového tanca by mal ovládať aspoň základné informácie z etnochoreológie, etnomuzikológie, etnológie, všeobecnej pedagogiky a psychológie, metodiky tanca či anatómie. Každá z týchto oblastí je obsiahla samostatná vedná disciplína alebo jej súčasť. Každý, kto učí deti tancovať (i keď sa za pedagóga možno nepovažuje), je tým, kto formuje osobnosť dieťaťa nielen z fyzickej stránky, ale aj z psychickej a vedomostnej stránky. Práve preto je potrebné mať základ vedomostí zo všetkých oblastí, ktoré s ľudovým tancom súvisia a súvisia tiež s pedagogickým procesom a s výučbou.

INFORMÁCIE Z NASLEDUJÚCICH OBLASTÍ:

- **etnochoreológia** – vývoj tanca, tanečné príležitosti, ekológia tanca (etiketa),
- **etnomuzikológia** – vývoj hudby (piesne k typom tancov), nástrojové zoskupenia, hudobný sprievod,
- **etnológia** – duchovná a materiálna kultúra,
- **všeobecná pedagogika a psychológia** – metódy, osobnosti detí, vyučovací proces,
- **metodika tanca** – špeciálna časť didaktiky vyučovania pohybu, obsah a metódy vyučovania.

Etnochoreológia ponúka základné informácie o tanci, vývoji tanca, o tanečných príležitostiach a ekológii tanca (etiketa). Ak má pedagóg aspoň základný prehľad v etnochoreologických otázkach, určite mu to prináša prospech v jeho práci.

Etnomuzikológia ako vedná disciplína skúma vývoj hudby, viazanosť piesní k jednotlivým typom tancov, nástrojové zoskupenia či spôsob hudobného sprievodu. Pre tanečného pedagóga je veľmi dôležité, aby ovládal základy hudobnej teórie, lebo hudba a tanec sú absolútne súvisiace oblasti. Keď pedagóg tanca disponuje základnými vedomosťami o hudbe (teórii, nástrojových zoskupeniach, sprievodoch k jednotlivým typom tancov, ako sa v histórii postupne vyvíjali, že hudba a tanec v každom historickom období spolu súviseli), tak sa mu lepšie pracuje s vedúcim hudby či muzikantmi. Ak aj súbor nemá vlastnú kapelu (ak je to len krúžok pri základnej či materskej škole), zväčša si volá korepetitora, heligonkára, gajdoša k tancom. V takomto prípade je vždy komunikácia jednoduchšia, keď rozprávajú rovnakým hudobným jazykom na základe jasnej hudobnej terminológie. Ak vedia základné terminologické pojmy, oveľa rýchlejšie si rozumejú a nenastávajú nezrovnalosti v tom, čo si jedna alebo druhá strana myslí.

Etnológia zahŕňa duchovnú i materiálnu kultúru. Keďže tanec sa vždy tancoval v rámci kalendárneho či rodinného cyklu počas kalendárneho roka alebo bol súčas-

ťou životných obradov, mal by pedagóg disponovať vedomosťami aj z týchto oblastí. Tieto informácie vytvárajú a dopĺňajú komplex vedomostí, ktoré by mal pedagóg odovzdať tanečníkom. Vedomosti z tejto oblasti sú veľmi prospešné najmä pre tanečného pedagóga, ktorý je zároveň vedúcim súboru a vytvára programové čísla či choreografie v súbore.

Všeobecná pedagogika a psychológia je veľmi podstatnou súčasťou vedomostí pre pedagóga ľudového tanca, pretože rieši vyučovacie metódy, osobnosti detí, vyučovací proces atď. Ak je tanečný pedagóg aj profesionálnym pedagógom vo svojej práci, je v oveľa jednoduchšej situácii ako pedagóg v súbore bez pedagogického vzdelania. Pedagogika má svoje základné princípy, zásady, metódy v rámci vyučovacieho procesu, a preto kvalifikovaní pedagógovia vedia rýchlejšie vyriešiť situácie, ktoré nastanú pri vyučovaní. Keďže sa pedagóg stretáva s rôznymi osobnosťami detí, ak má prehľad o všetkých možnostiach, ktoré ponúkajú pedagogika a psychológia ako vedné disciplíny, tak sa mu pracuje oveľa jednoduchšie a príprava a výučba ľudového tanca sú oveľa efektívnejšie. Pedagogika a psychológia zahŕňajú veľký okruh vedomostí, z ktorého aspoň základné informácie budú pre pedagóga pri jeho práci na osoh.

Metodika tanca je špeciálnou časťou didaktiky vyučovania pohybu, ktorá má svoj konkrétny obsah a metódy vyučo-

vania. Obsah vyučovania by mal byť do istej miery presne dodržaný najmä na samom začiatku výučby tanca, keďže v tomto období je potrebné venovať sa najmä pôvodným tanečným tradíciám. Až v následnom procese môže byť obsah výučby upravený pri tvorbe choreografie, keď choreograf tieto tanečné tradície spracuje do scénického stvárnenia. V každom prípade každý tanečník by mal poznať základ informácií, ktoré tanečnú tradíciu v minulosti tvorili. Úlohou pedagóga ľudového tanca je, aby na tieto tanečné typy pripravil metodiku, ako tieto tance naučiť deti či starších tanečníkov čo najjednoduchšie a najrýchlejšie.

PRÍPRAVA NA VYUČOVANIE – ANALÝZA TANCA

- **ZDROJE POZNANIA TANCA** – videozáznam, literatúra, výskum – archívny a terénny
- **ŠTRUKTURÁLNE ZLOŽKY TANCA, TANEČNÁ FORMA**
 - **Tanečné motívy** – varianty, ich funkcie, prvky motívu, fázy pohybu (základné pohybové schémy – krok, skok, gesto, rotácia, perovanie)
 - **Motivické väzby** – spájanie motívov a ich variantov
 - **Motivické rady** – jednotlivé motivické rady a ich vzájomné vzťahy je možné zaradiť do systému/schémy – tie tvoria jeden z najdôležitejších štýlotvorných znakov ľudového tanca
 - **Tanečné diely** – väčšie tanečné celky

s charakteristickými tanečnými radmi a motívami (krútenie, cifrovanie v páre, cifrovanie samostatné atď.).

- **Forma tanca** – vytvorená na základe schémy motivických radov

Prvoradá príprava tanečného pedagóga pred výučbou tanca je naštudovať si, ako konkrétny tanec vyzerá, aby si ho vedel rozanalyzovať až na najmenšie pohyby, z ktorých sa celkový tanec skladá. Čím mu štruktúra tanca bude jasnejšia, tým lepšie bude vedieť pripraviť a nastaviť metódu, ako tanec naučiť. Jednotlivé metódy potom dokáže účinnejšie naskladať v rámci výchovno-vzdelávacieho procesu (vyučovacej hodiny, mesiaca, roka) tak, aby na seba nadväzovali, aby jedna metóda podporovala ďalšie metódy, ktoré bude postupne pridávať. Cieľom je vždy, aby sa to dieťa učilo čo najjednoduchšie, čo najrýchlejšie, aby ani nepostrehlo, ako sa tanec naučilo. Tak ako to bolo do istej miery aj v minulosti.

Tu je potrebné uvedomiť si, že tanec ako celok, teda výslednú **formu tanca** môžeme postupne rozdeliť na menšie úseky tanca – **tanečné diely** (časti tanca), ktoré sú niečím navzájom výraznejšie odlišné – krútenie, cifrovanie v páre, cifrovanie samostatne, roztancovanie. Tieto tanečné diely robia každý tanec niečím charakteristický.

Každý tanečný diel sa skladá z **motivických radov** a v nich sú pospájané motívy do určitých **motivických väzieb**. Tie bývajú často fixne zaužívané v rámci lokality ako ustálené tanečné väzby, prípadne

individuálne zaužívané u jednotlivých tanečníkov. Je dôležité ich pochopiť, vedieť, akým spôsobom sa predvádzajú, a nastaviť na nich konkrétnu metodiku tak, aby sa to dieťa bolo schopné naučiť. Motivickú väzbu tvoria konkrétne tanečné motívy. Postupne, ako dieťa rástlo a menilo sa na mládenca či dievku, obohacovalo si základné tanečné motívy o rôzne varianty, pozmenené zaujímavejšie cifry, ktoré tvorili jeho osobný tanec. Keď tanečník pochopí aj tento jav, vie si z konkrétneho tanca rozanalyzovať skupiny motívov. Vie určiť, ktoré z nich sú základné motívy a z nich vychádzajúce varianty. Pedagóg tak na základe toho môže nastaviť metodiku, aby pre mladšie dieťa vybral základné motívy, ktoré zvládne počas výučby. Tak, aby bolo schopné zatancovať konkrétny typ tanca v celom priebehu aspoň so základnými motívmi. Potom postupne môže k tancu pridávať náročnejšie varianty a obohacovať tanec až do dospelosti, ako to obdobne fungovalo aj v minulosti.

Je dôležité si uvedomiť, že každý tanečný motív sa skladá z určitých menších častí – prvkov, tie sa následne skladajú z jednotlivých fáz pohybu a každá takáto fáza má svoje pohybové schémy – štruktúry. Tieto sa každé dieťa musí naučiť (rovnako aj dospelý človek, ak sa s nimi ešte nestretol). Ak sa ich naučilo ešte predtým, než prišlo do folklórneho kolektívu či na vyučovanie, je to pre pedagóga jednoduchšia situácia a môže z tohto základu vychádzať pri vyučovaní motívov. Ak sa s nimi dieťa nikdy nestretlo, je tu veľmi

dôležitá úloha tanečného pedagóga, ktorý v tomto prípade musí využiť také metódy prostredníctvom cvičení či hier, aby sa tieto základné deficity čo najskôr eliminovali a dieťa to rýchlo pochopilo.

ŠTÝLOTVORNÉ ZNAKY ĽUDOVÉHO TANCA

Celkovú výslednú podobu, charakter a štýl konkrétneho typu ľudového tanca ovplyvňujú tzv. štýlotvorné znaky. Podľa ich charakteru môžeme tieto znaky rozdeliť na vonkajšie a vnútorné. A. Krausová opisuje štýlotvorné znaky, akými sú forma tanca, jeho funkcia a obsah, sukcesia pohybu a nehybnosti, polyfónia pohybu, rotácia na zaťaženej nohe, vzťah medzi tanečníkom a tanečnicou, improvizatívny charakter, stavba/štruktúrne zložky tanca, hudobno-tanečná väzba, pokriky, povely a ľudový odev (Krausová, 2018).

- FORMA TANCA – kruhová, radová, reťazovitá, sólová, párová atď.;
- FUNKCIA TANCA – úloha, ktorú v živote danej komunity tanec aktuálne spĺňa;
- OBSAH TANCA – vyjadruje ovládanie postojov, myslenia a analogicko-symbolického spôsobu vyjadrovania tradičnej kultúry, v ňom sa nachádza, tvorí ho a určuje ho:
 - štruktúra výstavby tanca,
 - polyfónia pohybu – súčasne sa pohybujú rôzne časti tela (trup, horné a dolné končatiny),

- rotácia (jej prítomnosť, spôsoby rotácie),
- vzťah medzi tanečníkom a tanečnicou – komunikácia, etiketa;
- hudobno-tanečná väzba;
- rekvizity – aj formotvorné (pasívne či aktívne používanie rekvizity);
- pokriky, povely;
- ľudový odev (forma a typ odevu a obuvi)

Základným štýlotvorným znakom je **forma tanca**, ktorá určuje, aká priestorová formácia v danom type tanca je prevažujúca. V najstarších vrstvách tancov prevládala kruhová a neskôr aj reťazovitá a radová forma tanca. Mladšie typy tancov sú, naopak, charakteristické sólovejšími prejavmi a najmä párovou formou tanca. V závislosti od lokality niektoré formy pretrvali v tanečnom repertoári až do 20. storočia a niektoré, naopak, vďaka novším módnym vplyvom postupne zanikli, prípadne sa na konkrétnom území z dôvodu rôznych vplyvov ani neudomácnili.

Funkcia tanca, čiže úloha, ktorú tanec zohrával v rámci života danej komunity, bola pre jej členov veľmi dôležitá. Najmä v prípade, že sa tanec využíval pri obradových príležitostiach, ktorých význam pretrvával aj stáročia. Zväčša sa však postupne menila na zábavnú funkciu.

Obsah tanca tvoria štruktúrne zložky tanca (zložky výstavby tanca) – tanečné motívy, motivické väzby, motivické rady, tanečné diely, ktoré svojím radením v časopriestore spoločne vytvárajú štruktúru výstavby tanca, na základe ktorej vzniká výsledná forma tanca.

Deti by sa mali postupne naučiť, ako **štruktúra tanca** v minulosti vyzerala – ako sa tanec začínal, ako prebiehal, ktoré tanečné diely sa v ňom striedali počas dlhých tanečných kôl na tanečných zábavách v minulosti, aké tanečné väzby boli zaužívané, prípadne ako sa tanec končil. Je dôležité uvedomiť si aj tieto skutočnosti, aby tanečný pedagóg vedel nastaviť jednotlivé metódy vyučovania v cvičeniach a hrách tak, aby viedli dieťa k pochopeniu, že tanec má nejakú štruktúru, určité tanečné diely, časti. V nich sa naučí tieto časti striedať, aby mu potom pri tancovaní nerobilo problém, kedy má ktorý tanečný diel ukončiť, a stalo sa mu prirodzeným ukončiť si ho podľa vlastného rozhodnutia.

Súčasťou štýlotvorných znakov je tzv. **polyfónia pohybu**, čo je veľmi dôležité si uvedomiť pri samotnej výučbe ľudového tanca. Keďže technika tancovania zaužívaná v súborovej praxi folklórneho hnutia, ktorá vychádza z techniky klasického tanca, je odlišná od spôsobu tancovania v prirodzenom prostredí ľudového tanca, je potrebné si tento aspekt obzvlášť uvedomiť už pri vyučovaní základných pohybových schém u malých detí. Polyfónia pohybu znamená, že rôzne časti tela sa pohybujú súčasne rôznym spôsobom. Ruky dopĺňajú pohyb dolných končatín a taktiež telo reaguje na každý pohyb dolných končatín. S touto polyfóniou úzko súvisí aj **postavenie tela a mierny posun stredovej osi tela vpred**, aby bola táto polyfónia pohybu umožnená.

Pri výučbe je preto potrebné konkrétnymi metódami podporovať prirodzené pohyby ľudského tela a postupne sa zameriavať na podporu rozvoja polyfunkčného pohybu. Vzhľadom na to, že to nie je deťom dnes prirodzené (najmä v pubertálnom období), je potrebné cielene pracovať na tomto štýlotvornom znaku. Najmä u malých detí tento jav výrazne charakterizuje ich tanečný prejav, keďže im je ešte celkom prirodzený, a preto ho treba patrične podporiť. Rozdiel je najmä v systéme vyučovania v minulosti, ktorý bol ovplyvnený sovietskym vplyvom a technikou klasického tanca, ktorá tvorila nosnú časť technickej prípravy tanečníkov vo folklórnych kolektívoch v 2. polovici 20. storočia. Bola založená na inom princípe statickejšieho postavenia tela (akademický štvoruholník), pričom horné končatiny vytvárajú určité pózy, v ktorých ostávajú fixované. Tento princíp v ľudovom tanci v minulosti neexistoval. Práve preto mali najmä chlapci najväčší problém s postavením horných končatín, ktoré „držali hore“ podľa pokynov pedagógov v statickej póze, čo sa priecilo dôležitému štýlotvornému znaku ľudového tanca a nebolo to tanečníkom vôbec prirodzené. Ak si to pedagóg uvedomí už pri výchove detí a prispôsobí výučbu tak, aby bol podporený fakt, že celé telo tancuje, ruky sa tiež určitým spôsobom pri ľudovom tanci stále pohybujú, teda tancujú, tak dieťa už asi v 10 – 12 rokoch nemusí mať také problémy s koordináciou rúk a nôh ako v prípade, že by výučba nebola vedená týmto spôsobom.

Dôležitou súčasťou je **rotácia**, ktorá je prítomná v mnohých tancoch (najmä v párových, ale aj kruhových). Pochopiť systém rotácie pre dnešné dieťa je často veľmi náročné a problematické, lebo pre zmenené pohybové návyky mu dlho trvá, kým pochopí princíp rotácie, spôsob ťahu a využitia odstredivej sily. Pokiaľ sa mu to nevysvetlí takým spôsobom, ako na to prichádzali deti v minulosti, môže to byť pre dieťa dlhodobý problém. Keďže viacere detské hry boli postavené na princípe, že sa deti spolu krútili, postupne pri hre na to prirodzene prichádzali. Je teda dôležité myslieť na to už pri začiatkoch samotnej výučby tanca a postupne cielene využívať metódy na pochopenie a upevnenie rotačných princípov už od 6 rokov (už aj 5-ročné deti dokážu tieto princípy pochopiť a realizovať).

Využitie rekvizít v tanci si vyžaduje tiež samostatnú metodickú a systematickú prípravu tanečníkov na tance šikovnosti s náradím.

Rovnako aj pokriky a povely sú dôležitými štýlotvornými znakmi, ktoré vplývajú na výslednú podobu tanca.

K ďalším štýlotvorným znakom patria forma a typ ľudového odevu a materiály, z ktorých je zhotovený.

- Jedným z podstatných znakov stredoeurópskeho tanečného dialektu je **IMPROVIZAČNÝ CHARAKTER**.
- Predpokladom kvalitnej improvizácie je pochopenie stavby/štruktúry tanca a jej bohatej variability.
- Štrukturálne zložky tanca (zložky vý-

stavby tanca) – motív, motivická väzba, motivické rady, tanečné diely – určujú výslednú formu tanca. Tanec sa teda skladá z tanečných dielov, každý diel má svoje motivické rady, v radoch sú motivické väzby a jednotlivé motívy, ktoré sa skladajú z jednotlivých prvkov.

- Vedomé využívanie systému štrukturálnych zložiek tanca pri improvizácii v tanci a jeho obohacovanie o rôzne varianty umožňujú interpretovi plnohodnotný tanečný prejav a vytvárajú z neho tanečnú osobnosť.

Veľká skupina tancov starého aj nového štýlu má **improvizačný charakter**. K takejto výslednej forme by sa teda mali dostať interpreti pri výučbe. K ideálnemu a skorému výsledku je však možné dospieť iba pri systéme výučby, ktorá podporuje svojimi metódami improvizačný princíp už od samého začiatku vyučovania. Ak sa už od detského veku cielene nastavujú jednotlivé hravé cvičenia počas vyučovania, tak deti postupne dospejú k tomu, že improvizácia sa im stane úplne prirodzenou a nerobí im žiaden problém rýchlo strieďať a na základe určitého impulzu rýchlo zmeniť pohybový sled. Dieťa je tak pripravené a vie ľahko improvizovať a strieďať jednotlivé motívy a tanečné diely. Samotné hry sú často postavené na takýchto princípoch, majú určitý základný improvizačný moment – a dieťa je schopné improvizácie. V minulosti, keď ešte nebola rozšírená takáto forma vyučovania, som sa stretla s názormi, že k improvizá-

cii môže tanečník dospieť až na základe určitých kvalitných tanečných skúseností (v systéme vedúcom k prezentácii choreografií na scéne). Ak nebol k tomu vedený v rámci výchovno-vzdelávacieho procesu, tak to bola pre neho úplne nová skúsenosť a takisto sa ju musel naučiť. Je praxou overené, že aj 6-ročné dieťa je schopné improvizovať v obsahu tanca primeranom jeho veku (z 2-3 tanečných motívov či tanečných dielov). To ho potom vedie k tomu, že v staršom veku je schopné zvýšiť náročnosť improvizácie a rýchlosť striedania motívov.

Vedomé využívanie naučeného obsahu vedomostí – jednotlivých zložiek tanca v rámci štruktúry tanca – je to najpodstatnejšie na to, aby sa dieťa naučilo voľne tancovať. Teda aby bolo schopné improvizácie.

Ak dieťa nemá dobrý základ, tak ani výsledok učebného procesu nebude kvalitný, pokiaľ by sa v rámci nastavenia metodiky nemyslelo na všetky tieto štýlotvorné znaky, ktoré potrebuje tanečník uplatniť v praxi.

ZÁKLADNÉ HUDOBNÉ POJMY, VÝVOJ HUDBY A HUDOBNO-TANEČNÉ VÄZBY

- tempo, rytmus, pulzovanie/metrum (takt 2/4, 3/4) – udanie tempa a metra

Keď človek vyučuje ľudový tanec, je potrebné si uvedomiť existenciu hudobno-

-tanečných väzieb, ktoré boli v minulosti tradíciou ustálené. Pedagóg tanca by mal mať ozrejmené základné terminologické pojmy, ako sú **tempo**, **rytmus**, **metrum** – pulzovanie. Na základe toho pri výučbe udáva tempo, teda určuje rýchlosť tancovania pre ostatných podľa potrieb výchovno-vzdelávacieho procesu. Tempo udáva v konkrétnom metre (takt 2/4, 3/4), čo je výhodné, najmä ak je na nácviku prítomná kapela alebo ko-repetitor. Ak pedagóg hovorí tým istým „hudobným jazykom“ a naučí to aj tanečníkov, komunikácia je potom oveľa jednoduchšia a rýchlejšia ako náhodným či opisným spôsobom. Ak pedagóg presne udá tempo a metrum (aspoň v 2 taktoch, ideálnejšie v 4 taktoch), je to výhodnejšie nielen pre kapelu, ale aj pre tanečníkov, lebo sa vedú vopred nastaviť, ako rýchlo budú tancovať a v akom metre sa daný tanec tancuje a hrá. Na rozdiel od nič nehovoriaceho zaužívaného odštartovania nerytmickou formulou „tri-štyri“.

Základné hudobné pojmy

Pre pedagóga tanca je veľmi potrebné orientovať sa v základných hudobných pojmoch najmä z hľadiska prípravy metodiky. Počas výučby sa musí dieťa naučiť nielen rozlišovať metrum, ale aj tancovať v rôznych rytmoch, pretože aj konkrétne tanečné motívy majú rôzne rytmické členenia, prípadne rytmické varianty. Čím väčšiu vedomosť má pedagóg i dieťa v oblasti rytmiky, tým je nastavenie metodiky a výučba tanca kvalitnejšia a deti

rýchlejšie zvládnu aj náročnejšie typy tancov v rýchlejšom tempe.

Metrum – pulzovanie v hudbe a v tanci

– pravidelné striedanie prízvučných a neprízvučných dôb (párne, nepárne)

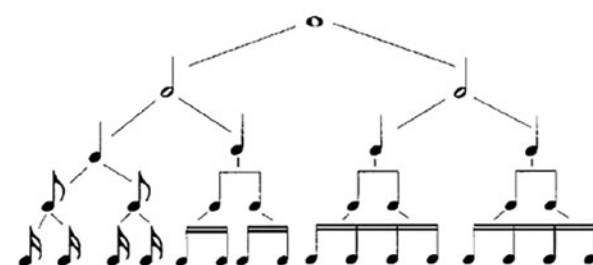
Ja - ní - čko hip - kí,

Ti si ga - zda do - brí, ti máš vše - ho do - sti,

Rytmus – striedanie rytmických kratších a dlhších hodnôt v takte

Rytmické jednotky – noty: celá, polová, štvrtová, osminová, šestnástinová

Tempo – rýchlosť hudby a tanca: počet pulzácií (metrum) za časovú jednotku 1 min.

Príklad uvádzania tempa piesne k tancu:

Janíčko hipkí

Lehocký, J.: ETaTTMP, 2002
Rudník-Rúbanice 1979, P. Tomiš 1903

V súborovej praxi sa často nesprávne zaužívalo pomenovanie a zamieňali sa termíny tempo a rytmus („netancujete do rytmu“/„netancujete v tempe hudby“). Tanečník netancuje podľa rytmu cifier, ktoré hrá huslista, ale tancuje podľa tempa, ako rýchlo hudba hrá. Ak tanečník vie, čo je tempo a že má počúvať tempo hudby a podľa neho tancovať, pričom má vnímať metrum, dokáže naň reagovať. Takisto je pre neho dôležité, že tanečné motívy sa tancujú v určitých rytmoch. Potom ovláda komplex vedomostí, ktoré ho rýchlejšie posúvajú ďalej. Ak je metodika prispôbená veku interpretov, tak je to pre dieťa veľmi výhodné.

Pri výučbe ľudového tanca je potrebné mať základný **prehľad o vývoji hudobného myslenia** v tradičnej kultúre. Alexander Móži prirovnával vývoj hudobného myslenia k schopnosti vnímania hudby u malého dieťaťa. Najstaršie typy piesní majú menší rozsah v rámci intonácie, sú intonačne jednoduchšie, mávajú kratšiu formu. Obdobne ako u dieťaťa sa od narodenia postupne zväčšuje jeho rozsah intonácie. Pritom vo všeobecnosti deti

v predškolskom veku ešte nedokážu intonovať v takom rozsahu ako staršie, a teda väčšinou nemá zmysel im dať spievať náročné piesne dospelých. Je preto vhodné vyberať piesne z tradičného detského repertoáru, ktoré sú pre ne prirodzenejšie (charakteristické menším rozsahom – sekunda, tercia, kvarta, kvinta). Vďaka tomuto detskému repertoáru bolo dieťa aj v minulosti postupne pripravované na náročnejšiu interpretáciu piesní s väčším rozsahom a formou. Ak sa takto nastaví a prispôbi výber piesní aj v súčasnosti, keď majú deti oveľa väčší problém správne intonovať ako v minulosti, bude výsledný efekt oveľa lepší.

• **Vývoj hudobného myslenia** – naň nadviazaný vývoj tanečného myslenia = spätosť hudobno-tanečného prejavu

Metro-rytmický pulz:

- tance v pomalom tempe: dvojité duvaj
- tance v miernom tempe: duvaj
- tance v rýchlom tempe: es-tam

Typy tancov v minulosti boli pevne späté s určitou formou **metro-rytmického**

pulzu, ktorý sa postupne v tradícii ustálil na základe vývoja hudobných nástrojov a nástrojových zoskupení. Muzikanti a tanečníci tieto princípy poznali a na základe toho vzájomne komunikovali. Keď počuli hudbu, vedeli identifikovať, ktorý typ tanca hrajú, podľa hudobného sprievodu. Ten určovali nástroje v kapele – kontrabas a husľová alebo violová kontra, ktoré svojou hrou vytvárali tzv. metro-rytmický pulz. Je ním pulzovanie hudby, z ktorého je možné vycítiť metrum v určitom rytme, príslušnom pre konkrétny typ tanca. Z pohľadu tanečného pedagóga je preto dôležité, aby deti naučil rozpoznávať typy tancov podľa hudobného sprievodu, tak ako v minulosti. Pre menšie deti je to jednoduchšie pri rozlišovaní strofických typov tancov, ktoré sú pre dieťa ľahšie naučiteľné. Už sa však učí rozlišovať, že ku každému tancu prislúcha konkrétna sprievodná hudba, a postupne sa naučí chápať spätosť hudby s tancom. V staršom veku sa deti potom naučia rozlišovať aj jednotlivé hudobné sprievody improvizovaných tancov a že nie je jedno, aký typ tanca na aký hudobný sprievod tancujú. Všetky informácie by mal pedagóg podať primerane veku žiakov.

TANEČNÁ PEDAGOGIKA AKO VEDNÁ DISCIPLÍNA

Mnohí pedagógovia vo folklórnych kolektívoch začínali učiť bez hlbšieho vedomostného základu z oblasti pedagogiky tanca a čerpali informácie najmä zo svojho aktívneho pôsobenia ako interpreti.

Niektoré metódy vyučovania prevzali od svojich pedagógov, no zväčša bolo vyučovanie najmä v jeho počiatkoch realizované formou pokus – omyl. Takto bola cesta k cieľu oveľa náročnejšia a dlhšia. Pedagógovia, ktorí majú určité vysokoškolské vzdelanie aspoň v oblasti všeobecnej pedagogiky, majú situáciu jednoduchšiu. Pri výučbe tanca sa tak nemusia trápiť so základnými princípmi vyučovania.

Tanečná pedagogika je samostatnou vednou disciplínou, v ktorej platia základné princípy všeobecnej pedagogiky. Zaoberá sa však špecifickou časťou vyučovania pohybových zručností. Preto oblasť metodiky výučby tanca má svoj špecifický obsah ako konkrétna časť pedagogiky, ktorú zahŕňa didaktika tanca.

Pri vyučovaní je potrebné mať prehľad v základných pedagogických pojmoch a ich významoch.

- **Schopnosti** – súbor predpokladov nevyhnutných na úspešné vykonávanie určitej činnosti, vyvíjajú sa na základe vlôh, a to učením. Schopnosti človeka závisia nielen od činnosti jeho mozgu, od zdedených vlôh, teda anatomicko-fyziologických osobitostí nervovej sústavy a od zručností a návykov, ale predovšetkým od stupňa, ktorý dosiahol ľudstvo v historickom vývoji.
- **Zručnosti** – spôsobilosť vykonávať určitú činnosť na základe osvojených vedomostí a predchádzajúcej praktickej činnosti. Cieľavedomá činnosť je činnosť vykonávaná človekom pri pretváraní východísk (vstupných daností) na výstupné danosti (ciele).

- **Činnosti**, prostredníctvom ktorých sa žiaci učia.
- **Cieľové skupiny** – vekové kategórie, úroveň zručností (psycho-motorický vývoj).
- **Formy vyučovania** – individuálne, skupinové vyučovanie.
- **Metódy** – postupy, ako naučiť obsah vyučovania čo najefektívnejšie (už J. A. Komenský). Metóda je uvedomelý a cieľavedomý postup, určitým spôsobom usporiadaná činnosť alebo usporiadanie operácií, ktoré pretvárajú východiskové danosti v istej cieľavedomej činnosti na jej zamýšľaný (čiastočne alebo úplne realizovaný) cieľ. Metóda je poznaný zákon premenený na pravidlo, súbor pravidiel, systém regulatívnych princípov. Výskumom metód sa zaoberá metodológia.
- **Didaktika tanca** – časť pedagogickej vedy zaoberajúcej sa náukou o vyučovaní. Zaoberá sa obsahom a rozsahom vzdelania a vzdelávania; výkladom metód vyučovania, zásadami a formami vyučovania; interakciou medzi učiteľom a žiakom.
- **Metodika tanca** – náuka o spôsoboch výučby tanca, súhrn pracovných spôsobov, metód v určitej oblasti.
- **Metodické pomôcky** – pomôcky na efektívnejšie vyučovanie využívané pri aplikácii metód vyučovania.

Dieťa teda prichádza na vyučovanie s určitými schopnosťami určenými jeho vlohami, danosťami, vďaka ktorým učeníím získava zručnosti vykonávať určitú

činnosť. Prostredníctvom rôznych aktivít – činností, ktoré pri vyučovaní musia byť cieľavedomými činnosťami, sa žiak dostáva ku kvalitnejším zručnostiam. Cielená usporiadaná činnosť pretvára východiskové danosti na jej výsledný cieľ vďaka uvedomelým postupom, súborom pravidiel a princípov, teda metódam.

Pri výučbe platí rada do života, ktorú som dostala od vysokoškolskej pedagogičky Mgr. art. Heleny Žitňanovej, ArtD., na otázku, ako učiť deti, keď určité metódy nefungujú. „Ak nefunguje jedna metóda, je potrebné vymyslieť ďalšiu, ak nefunguje ani tá metóda, je potrebné vymyslieť ešte ďalšiu a je to na kreativite pedagóga, koľko metód vymyslí, aby našiel najvhodnejší spôsob učenia. Ak nejaká metóda nefunguje, treba ju pozmeniť, netreba v nej ostať, treba vymyslieť niečo nové.“ Na základe tohto odporúčania a dôležitej rady do môjho pedagogického života sa mi potvrdilo, že človek sa naozaj učí celý život a každá jedna inšpirácia alebo problém ho môže posunúť ďalej.

TRADIČNÉ DETSKÉ HRY

Učenie sa prostredníctvom hry:

- už od narodenia, batola s matkou,
- samostatne, v skupine detí,
- príprava na život v spoločnosti.

Mnohé základné pohybové schémy sa dieťa v minulosti naučilo už do veku 6 rokov prostredníctvom toho, že sa hralo, teda prostredníctvom detských hier.

Už od narodenia, keď dieťa sedelo ako malé batoľa matke na kolenách, sa s ním hrala základné hry (varila myšička kašičku, osievame múčku a i.).

V súčasnosti sa stretávame najmä s obrazom, keď dieťa sedí v kočíku s mobilom v ruke, prípadne je na kočíku špeciálny držiak na mobil. Hudobný rozvoj dieťaťa je určený len reprodukovanou hudbou (ak vôbec nejaký je) a pohybový rozvoj v spojitosti s tempo-rytmickým vnímaním je často len minimálny.

Mnohé deti úzkostlivých rodičov, ktorí im nedovolia loziť po preliezačkách, alebo tie, ktoré nenavštevujú materskú školu, kde by ich ovplyvňovali pedagógovia, ktorým záleží na ich hudobno-pohybovom rozvoji, majú často problémy s koordináciou pohybov potrebných na bežný život. V minulosti už v období 2 až 4 rokov matka nebola stále pri dieťati a deti trávili dni samy niekde v blízkosti matky, ale najmä v skupine starších súrodencov. Neboli tak výsostne chránené a najmä neboli obklopené technikou ako v súčasnosti. Mali viac možností skúšať kdekoľvek vyliezť a vyskúšať si svoje pohybové zručnosti alebo mali v skupine detí možnosti podporujúce hudobno-pohybový rozvoj.

Postupne sa týmito zábavkami pripravovali na svoj budúci život, na pomocné práce v domácnosti, ktoré sa už od 10. – 11. roku členili na typické mužské a ženské práce.

Hry detí na lúčach vo filme Karola Plicku Zem spieva, 1933.

Rekonštrukcia hry na slepú babu v publikácii Agáty Krausovej a kol. Enci-benci na kamenci.

Na obraze pod názvom *Detské hry* z roku 1560 maliara **Pietra Bruegela** (alebo Brueghela) staršieho (* asi 1525 – † 15. september 1569 Brusel, Belgicko), na ktorý ma upozornila etnochoreologička a tanečná pedagogička Mgr. art. Agáta Krausová, ArtD., sa nachádza osemdesiat detských hier a zábaviek (originál je uložený v Kunsthistorisches Museum, Vienna, Austria). Slávny holandský renesančný maliar, zakladateľ

dynastie umelcov, ktorej vplyv zasahoval až do 17. storočia, je známy svojimi krajinkami a výjavmi zo sedliackeho života. Na obraze sú znázornené hrajúce sa deti vo veku medzi batoľaťom a dospelým, ktoré kotúľajú obruče, jazdia na sebe ako na koni, preťahujú sa, robia stojky, nosia sa ako na panskej stolici, hrajú sa na slepú babu, na hada či iné hry alebo sa hrajú s bábikami či inými hračkami.

„Detské hry“, Pieter Brueghel, st., 1560.

Mnohé hry pretrvali stáročia v takmer nezmenenej podobe až do konca 20. storočia. Spôsob života detí sa vďaka vedecko-technickému pokroku radikálne zmenil až na prelome tisícročí, preto generácie detí narodené začiatkom 3. tisícročia už vôbec nepoznali väčšinu z týchto hier. Práve preto nám v súčasnosti takéto dielo či spomienky iných informátorov môžu byť len na osoh.

POHYBOVÉ HRY

- Vo všetkých tradičných detských hrách sa nachádza pohyb.
- V pohybových hrách je však pohyb ústredným prvkom, jeho účelom a podstatou.

Pohybové hry tvoria väčšinu z celkového počtu hier. Môžeme ich ďalej deliť do ďalších podskupín: detské hry pre batolátá, naháňačky, pohybové hry zručnosti a šikovnosti.

Mnohé z hier na obraze Pietra Bruegheľa boli práve pohybové hry, v ktorých si deti mohli zdokonaľovať svoje pohybové zručnosti. Viaceré hry, ktorými sa deti v minulosti zabávali, sa nám dnes môžu zdať ako husárske kúsky. Deti vtedy nemali toľko hmotných statkov a k dispozícii moderné technológie, preto skúšali, čo ich vlastné telo dokáže.

V minulosti vyšlo viacero publikácií Klimenta Ondrejku, Eleny Medveckej a iných autorov v rámci celoslovenského hnutia Pri prameňoch krásy, v ktorých boli zachytené príklady a opisy mnohých det-

ských hier z celého Slovenska. Poslednou publikáciou venujúcou sa komplexnému pohľadu na detský svet je publikácia Enci-benci na kamenci autorky Agáty Krausovej a kolektívu autorov, ktorá zachytáva celkovú problematiku detských hier aj s príkladmi konkrétnych detských hier z Ponitria. Zároveň si tu čitatelia môžu prečítať, na čo sú jednotlivé detské hry určené, ako ich možno využiť v rámci výchovno-vzdelávacieho procesu v súčasnosti a prečo je také dôležité sa k nim vrátiť, čo to pre dieťa znamená a čo môže dieťa prostredníctvom hry získať.

Detská hra je ten najprirodzenejší spôsob, ako sa môže dieťa niečo naučiť. Taktiež to dobre vplýva na psychiku starších tanečníkov, ak sa cielene metodicky nastavia určité princípy v metodike tak, aby sa aj starší tanečníci dokázali ľahšie naučiť konkrétne pohyby a tanečné motívy.

Krausová, Agáta a kol.: Enci-benci na kamenci: tradičné detské hry Nitrianskeho kraja. - Nitra : Krajské osvetové stredisko, 2018.

SÚČASNÁ GENERÁCIA DETÍ A MLÁDEŽE

- Doba moderných technológií a život vo virtuálnom svete ovplyvňuje – schopnosti, zručnosti, dispozície.
- 21. storočie prinieslo výraznú zmenu oproti deťom žijúcim do 20. storočia.
- Obsah vyučovania sa v priebehu posledného desaťročia sčasti modifikoval (zapojenie improvizácie), no vyučovacie metódy zväčša ostávajú rovnaké ako v minulosti.
- Súčasné deti musia získať najprv všetky potrebné zručnosti, ktoré malo dieťa v 6 rokoch v 20. storočí.

To, prečo je také dôležité, aby sa v súčasnosti deti naozaj hrali, je práve zmenená situácia vďaka obrovskému vplyvu virtuálneho prostredia a technických vymožeností, kde sa deti dostávajú do neprirodzeného prostredia, kde veľa vnemov vplýva na ich psychiku, no nerozvíjajú sa ich pohybové schopnosti ani koordinácia tela. Ak aj nejaké predpoklady a danosti mali, tak sa už nerozvíjajú tak ako v čase na konci 20. storočia.

Dnes deti majú výrazne pozmenené pohybové návyky oproti minulosti, s výnimkou určitých skupín detí, kde sa rodičia starajú o ich pohybový rozvoj. Stáva sa teda, že dieťa príde do folklórneho kolektívu a pedagóg predpokladá, že by sa rovno mohlo začať učiť tancovať. Systém vyučovania ľudového tanca vo folklórnom súbore bol totiž nastavený na

deti, ktoré sa prostredníctvom detských hier už naučili základné pohybové schémy a v 6 rokoch, keď tie šikovnejšie prišli do súboru, mohli sa začať učiť tancovať. Boli už pripravené a svoje pohybové zručnosti využili na to, aby ich mohli spojiť do tanečných motívov, potom do motivických väzieb, prípadne v tom čase do určitých presne ustálených motivických sledov a nebol s tým až taký veľký problém.

Dnes je situácia radikálne iná. V šiestich rokoch pri prijímacích skúškach do základnej umeleckej školy je veľmi badateľný rozdiel medzi deťmi, ktoré v predškolskej výchove prejdú cez systém tradičných pohybových hier prostredníctvom pedagógov, ktorým na tom záleží, oproti deťom, ktoré túto možnosť nemajú. Zväčša trávajú voľný čas s mobilom v ruke alebo pred televízorom a veľmi málo času sa venujú prirodzenému pohybovému rozvoju. Mnohé z týchto detí nevedia ani vyskočiť. V minulosti bolo bežné vedieť skákať na švihadle. V súčasnosti 90 % odpovedalo, že to nikdy neskúšalo, a teda im robilo veľký problém skoordinať zrak a načasovať pohyb nôh so súčasným pohybom rúk. V mnohých kolektívoch nie je možnosť výberu detí na základe kvality, a teda vzniká otázka, ako pracovať s deťmi, ktoré nemajú tieto základné pohybové zručnosti, keďže si ich nemali možnosť rozvíjať v predškolskom veku.

KONŠTRUKTÍVNA PEDAGOGIKA TANCA

- **Metodika Pétera Lévaia** (vychádzajúca z Labanovej kinetografie) a **dramapedagogika Katalin Mizerák**

Na predošlé nastolené otázky vyplývajúce z problémov, s ktorými zápasia mnohí pedagógovia, dáva odpovede konštruktívna pedagogika prof. Pétera Lévaia z Univerzity tanečného umenia v Budapešti. Dramapedagogika Katalin Mizerákovej dopĺňa a obohacuje pohybové zručnosti detí v rámci práce a spolupráce v kolektíve, pričom svojimi metódami podporuje práve psychomotorické vnímanie a sociálne kompetencie detí v skupine.

Metodické publikácie o dramapedagogike Katalin Mizerákovej a metodike výučby ľudového tanca Pétra Lévaia vydané Regionálnym osvetovým strediskom v Leviciach v rokoch 2015 – 2018.

Systém a metódy vypracované Péterom Lévaikom a Katalin Mizerákovou reflektujú problémy súčasnej generácie detí. Zmenou doteraz zaužívanej metodiky bolo možné upraviť pohybové deficit, ktoré majú mnohé deti zo súčasnej generácie.

Podľa slov Pétera Lévaia: „Konštruktívna pedagogika pomáha plne uspokojiť a nahradiť pohybové deficit nesprávne rozvíjané počas života a hľadať spôsoby, ako sa čo najviac detí dokáže naučiť tancovať v čo najkratšom čase, aby ich to bavilo a neodradil ich neúspech.“

Pri aplikácii metód konštruktívnej pedagogiky a dramapedagogiky v mojej už desaťročnej praxi s touto metodikou som sa presvedčila, že keď človek pochopí základné princípy systému prevzatého

z tradičných detských hier a prispôbeného potrebám dnešných detí, môže oveľa rýchlejšie napredovať ako s doteraz zaužívanými metódami učenia ľudového tanca. Pri tomto systéme sa mi opäť potvrdili slová vysokoškolskej pedagogičky Heleny Žitňanovej, lebo práve tu je veľmi dôležitá kreativita pedagóga. Vďaka aplikácii a modifikácii jednotlivých metód a cvičení na základe aktuálnych potrieb žiakov som postupne ďalej rozvíjala tento systém vo vlastnej praxi. Vnímavý pedagóg, ktorý si všíma problémy pri dosahovaní potrebných zručností u žiakov, vie cielene pozmeniť určité časti metodických cvičení, aby presne splnili cieľ hodiny, týždňa či roka. Preniknutie do podstaty systému metodiky podľa Pétera Lévaia a Katalin Mizerákovej si však vyžaduje hlbšie štúdium jej podstaty, ktoré je možné získať v dvojazyčných publikáciách vydaných Regionálnym osvetovým strediskom v Leviciach v rokoch 2015 – 2018 (pozri bibliografia).

ZÁKLADNÉ PRINCÍPY KONŠTRUKTÍVNEJ PEDAGOGIKY

Princípy sú založené na presnej analýze pohybu vychádzajúcej z Labanovej kinetografie a na rozanalyzovaní každej jednej fázy pohybu s využitím tradičných detských hier, v ktorých sa všetky tieto základné pohybové schémy nachádzali. Konštruktívna pedagogika zároveň využíva základné princípy pedagogiky známe už do čias Komenského. Vyžaduje od

detí koncentráciu, čo je pre dnešné deti vyrastajúce v rýchlom počítačovom svete niekedy veľmi problematické.

- Hravý princíp učenia na základe tradičných detských hier umožňuje deťom bezprostredný príjemný zážitok (škôlka na skákanie, naháňačka, skoky cez švihadlo).
- Stručné a jasné vysvetľovanie umožňuje rýchlejšie pochopenie podstaty cvičenia či pravidiel hry.
- Jasné metodické ciele jednotlivých cvičení – hier, ktoré sú presne nastavené na potreby a deficity detí.
- Pohybové schémy sa musí dieťa najprv naučiť bez hudby a uvedomovať si svoj vlastný pohyb a koordináciu pohybov, potom na vlastné vyčítanky (detské piesne), aby si uvedomovalo temporytmické a intonačné zákonitosti a až potom na hudbu, ktorú už pri takejto predpríprave nemá taký problém vnímať, ako keď by neprešlo takouto výučbou.
- Tým je podporený aj rozvoj intonácie súčasne s pohybom a vnímanie pulzovania hudby.
- Dôležité je určenie pravidiel, aby dieťa dokázalo rešpektovať pravidlá v skupine, aby sa zbytočne neprerušovala výučba. Toto si dieťa osvojuje už pri jednotlivých hrách, ktoré majú tiež vždy svoje pravidlá, a ak ich niekto porušuje, tak sa s ním druhí nechcú hrať.
- Schopnosť sústrediť sa na pokyny – zapamätať si na prvýkrát konkrétne informácie s prípadným dovysvetľovaním

ním, aby boli deti schopné koncentrácie a uvedomelej sústredenej činnosti.

- Schopnosť predstaviť si pohyb v konkrétnej štruktúre aj bez priameho vykonávania pohybu prispieva k rýchlejšiemu pochopeniu podstaty pohybu.

Výučba striedania rôznych typov skokov v spojitosti so spevom pomocou princípu klasickej „škôlky na skákanie“, Alžbetka Konečná, 2020.

Výučba tanca (podľa Lévaia)

- Nie je rozhodujúci vek (základy si každý musí osvojiť sám), ale pedagogické metódy určujú mentálny, fyzický a duševný rozvoj jednotlivých vekových kategórií.

Nie je rozhodujúci vek interpreta, ale jeho osvojené zručnosti. Takže aj dospelý človek, ktorý sa s konkrétnymi pohybovými schémami ešte nestretol, hoci sa učí rýchlejšie, musí si osvojiť danú zručnosť, aby mohol napredovať ďalej.

- Až po korekcii nesprávnych návykov je možné začať s výučbou tanca (podobne ako pri učení písania: čiary, oblúk, slučky, vlny, lastovičky, písmená, slabiky, slová, vety, formulovanie vlastných myšlienok).

- Základné pohybové elementy majú byť pozdvihnuté na úroveň zručnosti.
- Rozvíjanie sociálnych kompetencií, vzťahov a estetiky.

V prípade, že určité pokusy o pohyby nie sú ešte zautomatizované do správnej zručnosti, nie je možné tieto fázy preskočiť, pretože mu budú tieto kompetencie chýbať pri ďalšej výučbe. Preto je dôležité nezanedbať akúkoľvek súčasť tanečného pohybu, najmä ak ide o štýlotvorné znaky ľudového tanca.

Výučba základných tanečných motívov pomocou vizuálneho označenia a metodických pomôcok určujúcich ohraničenie priestoru pre jednotlivé tanečné motívy, výučba v DFS Kopaničiari, 2020.

Základné tanečné pohyby

Na základe pohybovej analýzy sa v systéme konštruktívnej pedagogiky dieťa naučí cielenejšie konkrétne základné tanečné pohyby, z ktorých sa potom skladajú tanečné motívy. Pedagóg by tak mal cielene vyberať hry, v ktorých sa nachádzajú všetky tieto základné tanečné pohyby, aby malo dieťa možnosť zafixovať si pri hrách správne predvedenie a jasnú terminológiu s jasnou vizuálnou a pamäťovou predstavou.

Už od základného, prvotného učenia sa tak dieťa učí rozlišovať medzi krokom, skokom, gestami, pochopiť princípy rotácie a perovania, ktoré by mal pedagóg cielene zapájať do hier, prípadne vyberať hry, kde sa tieto pohyby vyskytujú.

- Krok – najzákladnejší pohyb.
- Skok – 5 základných skupín skokov (1-1, 1-2, 1-2, 2-2, 2-1).
- Gesto – každý pohyb bez telesnej váhy:
 - gestá rúk (tlieskanie, dotyky, čapáše),
 - gestá nôh (dotýkanie sa zeme, prídupy, ťuknutie),
 - gestá trupu (úklony a ohýbanie).
- Krútenie – vrtenie – využívanie metodických pomôcok.
- Perovania a pohyby nohy zaťaženej váhou tela (ohýbania kolena).

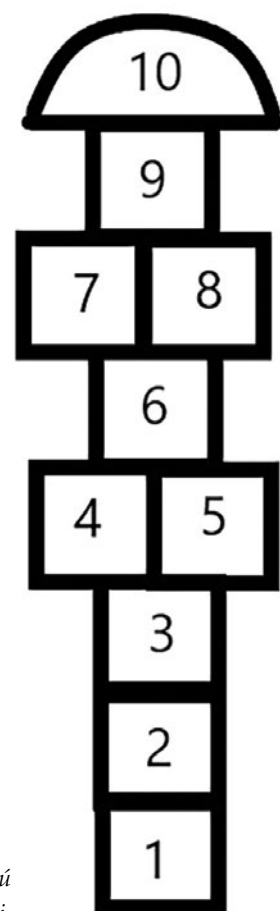
Pri správnom vedení a vyžadovaní, aby deti vedeli presne rozlíšiť, o aký pohyb ide, sa potom neučia jednotlivé tanečné motívy len náhodne odpozorovaním od pedagóga, ale presne vedia na základe jeho inštrukcií, z akých fáz pohybu sa konkrétny motív skladá. Či v jeho konkrétnom variante je krok alebo skok, prípadne gesto, rotácia či perovanie. Učenie je tak efektívnejšie, lebo správne dokážu vykonať jednotlivé pohyby na základe jasnej predstavy a skúseností viacerí žiaci a nielen tí najšikovnejší, ktorí to dokázali odpozorovať.

Tradičné detské hry rozvíjajú:

- schopnosť komplexného fungovania lateroflexie (koordinácia zraku, sluchu, hmatu, očí a rúk),
- schopnosť pomenovať priestorové vzťahy,
- odhadnúť možnosť koordinácie,
- schopnosť spoznávania častí tela, uvedomenie si vlastného tela,
- vizuálno-motorickú koordináciu,
- schopnosť udržať rovnováhu,
- vnímanie pohybu,
- vnímanie priestoru a priestorových súvislostí,
- rytmické cítenie, vnímanie metra, schopnosť vnímať sluchom,
- odolnosť,
- schopnosť triediť pojmy,
- schopnosť systematizovať,
- schopnosť sebaobrany a sebakontroly,
- logické myslenie,
- empatiu,
- schopnosť nadviazať kontakty,
- komunikatívne schopnosti,
- schopnosť spolupráce,
- schopnosť riešiť konflikty,
- schopnosť presadiť sa a uplatniť sa.

Tradičné detské rýchle krútenie, ktoré veľmi podporuje naučenie princípu rotácie.

Tradičná škôlka na skákanie, kde sa vyskytujú všetky typy skokov používané v tanci.

METODICKÉ POMÔCKY

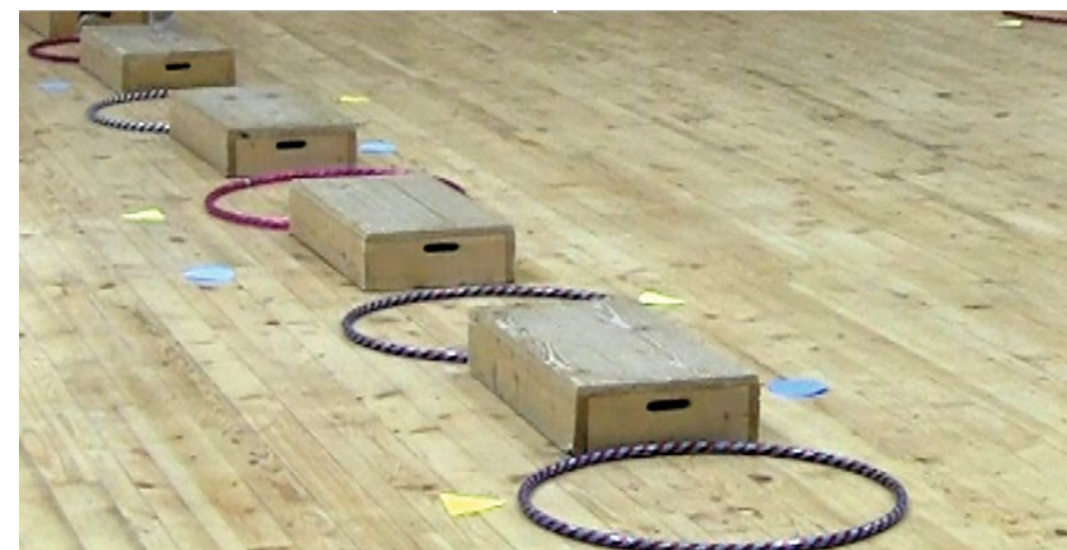
Pri práci pedagóga pri aplikácii jednotlivých metód na základe princípov detských hier je ideálne využívať rôzne metodické pomôcky. Na jednej strane sú pre dieťa zaujímavé a ozvlášťujú výučbu a na druhej strane je dieťa nútené pri tancovaní cez tieto metodické pomôcky správne vykonať každý pohyb. V prípade malého

rozsahu pohybu by mohlo do prekážky kopnúť a hneď vidno nesprávne urobený pohyb alebo sa mu daný pohyb vôbec nepodarí vykonať. Zároveň pri prekonávaní takýchto prekážok dieťa prekonáva samo seba, čo ho ešte viac ženie dopredu k cieľu. Ako metodická pomôcka sa dá využiť čokoľvek, čo podporí daný základný princíp učenia:

- kruh,
- lano,
- švihadlo,
- lopta,
- kriedy,
- lepiace pásky,
- značky,
- ... kreativite sa medze nekladú.

Rôzne typy metodických pomôcok v praxi pri vyučovaní základných tanečných motívov, akými sú zoskok (zraz), valašský a poskočný tanečný motív.

SYSTÉM METODICKÝCH HIER A CVIČENÍ

Nastavenie jednotlivých metód v rámci systému metodických cvičení a viac či menej modifikovaných hier do tanečných cvičení je závislé od schopností a zručností žiakov. Pedagóg ich musí prispôbiť podľa aktuálnej situácie a v prípade pretrvávania určitých nedostatkov vymyslieť pravidlo či cvičenie, ktoré by podporilo odstránenie tohto nedostatku a zaručilo čo najrýchlejšie upevnenie zručnosti v celej skupine.

Podľa veku a schopností interpretov je potrebné využívať:

- riekanky, vyčítanky (spojenie riekaniek s pohybom),
 - tanečné hry,
 - tanečné cvičenia na princípe pôvodnej hry,
 - tanečné cvičenia so stanoveným špeciálnym pravidlom (ako v hre alebo v tanci) konkrétnej kompetencie.
-
- Dôležité je stanoviť si cieľ vyučovacej hodiny, ako aj celého vyučovacieho procesu (krátkodobý a dlhodobý).
 - Podľa neho vybrať konkrétne hry a cvičenia (naučenie základných pohybov, motiviky, štruktúry tanca, improvizácie, princípu atď.).

Deti pri učení konkrétnych presných pohybov, základných motívov, rotácie, reagovania na určité impulzy, komunikácie v páre či v skupine, na základe pravidiel, ktoré sú stanovené ako pravidlá hry, majú pocit, že sa stále hrajú, hoci musia presne vykonávať pohyby podľa požiadaviek pedagóga. Pravidlá sa pri tom dajú modifikovať, dopĺňať podľa potrieb v každom ďalšom kole hry. Deti tak ani nevedia ako, ale postupne sa dokážu naučiť tanec od základných pohybov cez motívy, motivické väzby až po výslednú formu tanca, ktorá je ukrytá v pravidlách hry. Po osvojení týchto zručností môže prísť fáza uvedomenia informácií o konkrétnom type tanca a jeho zákonitostiach, pričom jeho vnútorné väzby a štruktúra už nerobia deťom taký problém v porovnaní s priamym učením tanca v choreografických sledoch.

Príklady pedagogickej práce a metodiky výučby základných tanečných pohybov a motívov je možné si pozrieť na webe festivalu Tvor•BA 2 ½ z roku 2020.

BIBLIOGRAFIA

- Drlíková, Eva, Ďurič, Ladislav, Kačáni, Vladislav: Učiteľská psychológia. Bratislava : SPN, 1992. ISBN 80-08-00433-9.
[https://www.slavneobrazy.cz/brueghel-pieter-\(st-\)-detske-hry-ido-2262](https://www.slavneobrazy.cz/brueghel-pieter-(st-)-detske-hry-ido-2262)
- Konečná, Lenka: Foto tanečných motívov a pohybov. Kristína a Alžbeta Konečné.
- Krausová, Agáta a kol.: Enci-benci na kamenci: tradičné detské hry Nitrianskeho kraja. Nitra : Krajské osvetové stredisko, 2018. 252 s. ISBN 978-80-216-0143-7.
- Krausová, Agáta. 2018. Štýlotvorné znaky ľudového tanca, Encyklopédia scénického folklorizmu, heslo.
- Lévai, Péter: Výučba rôznych typov pohybu jednoduchými prostriedkami a interpretácia tempa a rytmu hudobného sprievodu pri tanečnej príprave: dvojazyčná metodická zbierka IV. časť; prel. Agáta Krausová a kol. 1. vyd. Levice : Regionálne osvetové stredisko, 2016. 56 s. [3, 22 AH]. ISBN 978-80-89781-03-4.
- Lévai, Peter: Výučba rôznych typov pohybu jednoduchými prostriedkami a interpretácia tempa a rytmu hudobného sprievodu pri tanečnej príprave: dvojazyčná metodická zbierka V. časť: Metodika výučby základných motívov ľudového tanca; prel. Agáta Krausová, Katarína Babčáková, Katarína Királyová. Levice : Regionálne osvetové stredisko, 2018. 118 s. ISBN 978-80-89781-18-8.
- Medvecká, E. Detské hry a tance. Bratislava : ASCO Art & Science, 1997. 233 s. ISBN 80-88820-03-0.
- Mizerák, Katalin. 2017. Tanečno-pohybová výchova hravými metódami: dvojazyčná metodická zbierka tanečných a pohybových hier založených na dramapedagogike: III. časť. Regionálne osvetové stredisko v Leviciach (Levice), ISBN 9788089781133.
- Mizerák, Katalin: Tanečno-pohybová výchova hravými metódami: dvojazyčná metodická zbierka tanečných a pohybových hier založených na dramapedagogike: II. časť, prel. Agáta Krausová. 1. vyd. Levice : Regionálne osvetové stredisko, 2014. 91 s. ISBN 978-80-971280-8-1.
- Mizerák, Katalin: Tanečno-pohybová výchova hravými metódami: dvojazyčná metodická zbierka tanečných a pohybových hier založených na dramapedagogike: I. časť, prel. Agáta Krausová, Katarína Babčáková. 1. vyd. Levice : NecArte, 2015. 47 s. [3,21 AH]. ISBN 978-80-971280-7-4.
- ONDREJKA, K. Deti deťom IV. Bratislava : Osvetový ústav, 1977. 102 s.
- ONDREJKA, K. Deti deťom V. Bratislava : Osvetový ústav, 1978. 102 s.
- ONDREJKA, K. Choreografie pre detské tanečné súbory. Bratislava : Osvetový ústav, 1975. 68 s.
- Petlák, Erich: Všeobecná didaktika, Bratislava : vydavateľstvo Iris, 2004. 311 s. ISBN 8089018645.
- ŠIMONEKOVÁ, H., MÁZOROVÁ, M. Tanečná výchova detí. Bratislava : Osvetový ústav, 1965. 67 s.
- Štátny vzdelávací program ISCED 1B – primárne umelecké vzdelávanie, Štátny pedagogický ústav, 2008.

